

KAPITTEL 2

Verdier i forskning

– i lys av et transportøkonomisk
forskningsprosjekt

Thor-Erik Sandberg Hanssen

SAMMENDRAG

Forskningsresultater blir i mediene ofte fremstilt som objektive fakta som er upåvirket av verdiene og holdningene til forskerne. Formålet med dette kapittelet er å drøfte i hvilken grad verdifri forskning er mulig. Utgangspunktet er skillett som i en del klassiske vitenskapelige arbeider gjøres mellom positivister og normativister. Der positivistene argumenterer for at forskning kan gjøres uten påvirkning av forskerens verdier, hevder normativistene at alle forskere har noen skjulte verdier som påvirker forskningsprosessen og de konklusjoner forskerne kommer frem til. Med dette som utgangspunkt drøftes det hvordan verdimeslige vurderinger påvirket et forskningsprosjekt som hadde til formål å identifisere i hvilken grad ulike faktorer påvirker hvor lenge ferjereisende må vente på ferjeterminalen. Kapittelet gir et innblikk i ulike synspunkter på hvordan forskeres verdier og holdninger kan påvirke forskningsprosessen, og kan slik bidra til et mer nyansert syn på i hvilken grad forskning påvirkes av forskeres verdier og holdninger.

2.1 INTRODUKSJON

Forsknings- og utviklingsarbeid er kreativ virksomhet som utføres systematisk for å oppnå økt kunnskap, herunder kunnskap om mennesket, kultur og samfunn, og omfatter også bruken av denne kunnskapen til å finne nye anvendelser (OECD, 1994). I mediene blir forskningsbasert kunnskap ofte presentert som fakta som er fremkommet upåvirket av forskernes personlige oppfatninger eller verdier, noe som kan gi inntrykk av at forskningen er verdifri. Troen på verdifri forskning er ikke bare utbredt i «allmennheten». Det er også mange forskere som mener forskning kan gjøres upåvirket av verdiene til den enkelte forsker, det forskningsmiljø vedkommende tilhører eller den kultur vedkommende er del av (Halvorsen, 1993).

Formålet med dette kapittelet er todelt. Først presenteres ulike syn på hvordan forskning påvirkes av forskeres verdier. Deretter drøftes hvordan utvalgte aspekt ved et forskningsprosjekt som hadde til formål å avdekke hvordan ulike faktorer påvirker ventetiden på ferjeterminaler i Norge, ble påvirket av forskernes verdier.

Resten av kapittelet er organisert som følger. I *Ulike syn på verdiers rolle i økonomifaget* introduseres ulike syn på hvordan verdier påvirker forskning. Deretter, i *Verdimessige vurderingers innvirkning på et forskningsprosjekt*, presenteres først et forskningsprosjekt som hadde til formål å identifisere hvordan ulike faktorer påvirker reisendes ventetid på ferjeleiet, før det diskuteres i hvilken grad utvalgte forhold ved det prosjektet var påvirket av verdimeslige

vurderinger. Til slutt, i *Muligheten for verdifri forskning*, blir muligheten for å drive verdifri forskning drøftet mer generelt.

2.2 ULIKE SYN PÅ VERDIERS ROLLE I ØKONOMIFAGET

Dette underkapittelet begynner med en innføring i det som historisk har vært det dominerende synet på økonomifaget, nemlig at det er en moralsk, og således verdipåvirket, vitenskap (Alvey, 2000). Deretter presenteres skillet mellom positivistiske og normativistiske, der sistnevnte gruppe, i motsetning til førstnevnte, anerkjenner at forskning påvirkes av verdimeslige vurderinger.

2.2.1 ØKONOMI SOM EN MORALSK VITENSKAP

Boken *Nasjonenes velstand* av Adam Smith (1723–1790) ble publisert i 1776 og markerte på mange måter starten på det moderne økonomifaget (Skousen, 2007). Men allerede i *De moralske følelsers filosofi*, som ble publisert 17 år før *Nasjonenes velstand*, hadde Smith skrevet at det er i menneskets natur å interessere seg for andres lykke til tross for at man selv ikke skulle få noe ut av det ut over gleden ved å se lykken (Smith & Haakonssen, 2002), noe som indikerer at mennesker, ifølge Smith, ikke utelukkende styres av egeninteresser. Videre ble *Nasjonenes velstand* publisert i en periode da Smith var professor i moralfilosofi, og med en definisjon av moral som det verdsett som styrer våre handlinger, var det helt fra starten av en forbindelse mellom moral og økonomifaget.

Forbindelsen mellom moral og økonomi ble også understreket i et brev fra John Maynard Keynes (1883–1946) til Roy Harrod (1900–1978) i 1938. I brevet skrev J.M. Keynes at økonomi egentlig er en moralsk vitenskap og ikke en naturvitenskap, noe som innebærer at faget anvender både introspeksjon og verddivurderinger (King, 2002). Det er allikevel ikke slik at alle økonomer mener økonomifaget er sterkt påvirket av verdier. Blant annet skrev Lionel Robbins (1898–1984) i 1932 at «Economics deals with ascertainable facts; ethics with valuations and obligations. The two fields of enquiry are not on the same plane of discourse» (Robbins, 1932, s. 132).

Videre er verdibegrepet kontekststøttet. Det brukes ofte om pengemengder eller om i hvilken grad en gjenstand tjener et bestemt formål eller har en viss effekt. I dette kapittelet benyttes verdibegrepet om det enkeltpersoner, grupper eller samfunn ser på som verdifulle eller viktige mål som påvirker adferd (de Vries & Petersen, 2009), det vil si de evner, egenskaper og adferd som vi synes bør beundres, roses eller repliseres eller som vi ønsker å identifisere oss med (Wringe, 1998).

Mennesker har ulike ønsker og behov, noe som kan skape uenighet om hvilke egenskaper, kvaliteter og adferd det er som fortjener å bli beundret, skrytt av og etterlignet. Det er allikevel ofte slik at medlemmer av en gruppe eller et samfunn har et felles verdisystem (Boulding, 1969), og Aristoteles (384–322 fvt.) mente sågar at en felles oppfatning av hva som er bra, dvs. felles verdier, er avgjørende for samhold blant mennesker (Aristoteles & Thomson, 1955). Spesifikt for forskerkulturen er ifølge Boulding (1969) en verdsetting av ærlighet, nysgjerrighet, måling, kvantifisering, nøyaktighet og objektivitet, og assimilering inn i denne kulturen skjer blant annet gjennom formell utdanning (ph.d.), konferansedeltakelse og fagfellevurdering.

2.2.2 POSITIVISTISK VERSUS NORMATIV FORSKNING

Forskere kan grovt sett deles inn i positivistiske og normativistiske, og mens positivistene vil argumentere for at forskning ikke påvirkes av forskerens verdier, anerkjenner normativistiske at vitenskapelig aktivitet påvirkes av verdiene til den enkelte forsker, det miljø forskeren er del av og det samfunn forskeren tilhører.

John Neville Keynes (1852–1949), far til John Maynard Keynes, skriver i *The Scope and Method of Political Economy* at positivistisk forskning er systematisert kunnskap om det som *er*, mens normativ forskning er systematisert kunnskap relatert til kriterier for hva som *bør være* (Keynes, 1999). Dette synliggjør normativ forsknings fokus på idealer og positivistisk forsknings fokus på det observerbare. J.N. Keynes mente også at manglende evne til å skille det som *er* fra det som *bør være*, har ført til mange uheldige feil og anbefalte derfor «a distinct positive science of political economy» (Keynes, 1999, s. 26).

Skillet mellom det som *er* og det som *bør være*, opptok også filosofen David Hume (1711–1776). I *En avhandling om menneskets natur* skrev Hume (2009) et mye sitert avsnitt om dette: «I alle de moralske systemer jeg til nå har møtt, har jeg alltid lagt merke til at forfatteren en tid resonnerer på vanlig måte, etablerer det godes eksistens eller gjør observasjoner over menneskelige anliggender. Men så ser jeg til min forbauselse at istedenfor som vanlig å sammenbinde formuleringen med *er* eller *er ikke*, så forekommer nå plutselig ingen formulering som ikke er sammenbundet med et *bør* eller *bør ikke*. Overgangen er ganske umerkelig, men den er likevel av ytterst stor betydning. For siden dette *bør* og *bør ikke* uttrykker en ny relasjon eller påstand, er det nødvendig at den blir oppfattet og forklart. Og samtidig må man begrunne dette som synes fullstendig uforståelig, nemlig at den nye relasjon skal kunne utledes av andre relasjoner som er fullstendig forskjellige fra den» (Hume, 2009, s. 394).

Sitatet ovenfor er kjent som Humes lov og er blitt tolket som at det er en logisk feilslutning å konkludere hvordan noe *bør være*, basert på hvordan noe

er (Salkever, 1980), men denne tolkningen er det uenighet om (se f.eks. Black, 1964; Salkever, 1980). Uenigheten om hvorvidt Humes lov er et argument for å skille fakta fra verdier (Salkever, 1980), skyldes en tvetydig setning der Hume spør om slutninger om hvordan noe *bør være* (normativt), kan gjøres basert på hvordan noe *er* (deskriptivt). I setningen står det at det «som synes fullstendig uforståelig, nemlig at den nye relasjon skal kunne utledes av andre relasjoner som er fullstendig forskjellige fra den» (Hume, 2009, s. 395). Salkever (1980) argumenterer for at dersom Hume med «utledes» mente en «streng logisk konsekvens», vil det være mulig å trekke slutninger om verdier basert på fakta, dvs. man kan trekke slutninger om hvordan noe *bør være* basert på hvordan noe *er*. Samtidig vil det, med ordene til Salkever (1980, s. 70), være slik at «the gap between fact and value would be absolutely unbridgeable» dersom Hume mente å gi uttrykk for at «any inferences whatsoever» er mulig.

Skillet mellom positivistisk og normativ forskning ble på 1950-tallet behandlet av økonomen Milton Friedman (1912–2006). I *Essays in Positive Economics* argumenterer Friedman for at positivistisk økonomi, i prinsippet, er uavhengig av etiske standpunkt eller normative vurderinger (Friedman, 1953), noe som indikerer at Friedman mente det er mulig å skille forskning og verdimessige vurderinger.

Friedman fikk i 1976 Sveriges Riksbanks pris i økonomisk vitenskap til minne om Alfred Nobel. I sitt nobelforedrag konfronterte han de som mener økonomifaget ikke tilfredsstiller kravene til god vitenskap. Skeptikerne hevdet at fordi økonomifaget dreier seg om samhandling mellom mennesker, noe som vanskeliggjør kontrollerte eksperimenter, bør faget behandles annerledes enn «eksakte» vitenskaper som fysikk, kjemi og medisin (Lindbeck, 1992). Skeptikerne sammenlignet økonomifaget med filosofi og hevdet at faget er sterkt påvirket av verdimessige vurderinger, men i sitt nobelforedrag vendte Friedman kritikernes argumentasjon på hodet. I stedet for å påstå at økonomi- og andre samfunnsfag er verdifrie, hevdet Friedman at utfordringen med å skille verdimessige vurderinger fra vitenskapelige vurderinger ikke er unik for samfunnsfagene (Lindbeck, 1992). Dette underbygde han med en historie om en middag der en annen økonom fortalte om en student han hadde hatt i arbeidsmarkedsøkonomi. I en samtale mellom økonomen og studenten om effekten av fagforeninger sa studenten at en økonom med en annen politisk overbevisning sannsynligvis ville hatt en annen vurdering av effekten av fagforeninger (Lindbeck, 1992), noe som indikerte at økonomifaget ikke oppleves å være verdifritt. Da Friedman spurte en biolog om slike erfaringer var unike for samfunnsfagene, fikk han til svar at det også innen biologi er mange eksempler på at politiske standpunkt påvirker biologers syn på genetikk (Lindbeck, 1992).

Selv om Friedman var overbevist om at verdimeslige vurderinger påvirker forskning, mente han at forskere bør *tilstrebe* en verdifri, positivistisk forskning. Friedman mente forskeres normative vurderinger, dvs. anbefalinger til beslutningstakere, bør baseres på positivistisk, verdifri, vitenskapelig kunnskap. Bruk av verdiladet forskning var, ifølge Friedman, årsaken til at veien til helvete er brolagt med gode intensjoner (Lindbeck, 1992).

Et lignende syn på relasjonen mellom verdier og vitenskap hadde den tyske sosiologen og økonomen Max Weber (1864–1929). Han mente forskere i størst mulig grad bør legge personlige verdier, ideologiske preferanser, sympatier og antipatier til side når vedkommende forsker (Weber mfl., 2005). Samtidig var ikke Webers argumentering for at vitenskapen skal være verdifri ment for å avskrekke forskere fra å komme med politiske råd (Weber, 1949), men som understreket av Ragnar Frisch (1895–1973), som i 1969 var første mottaker av Sveriges Riksbanks pris i økonomisk vitenskap til minne om Alfred Nobel, må forskere «søke å være klar over i hvilken utstrekning resultatene er avhengig av de ikke-vitenskapelige forutsetninger som analysen er gått ut fra» (Frisch, 1995, s. 46).

Frisch understreket også viktigheten av å skille klart mellom det han omtalte som «sak» og «vurdering», der førstnevnte er relatert til den vitenskapelige analysen der man søker etter løsninger som kan bedømmes som enten riktig eller gal, mens sistnevnte er relatert til politiske vurderinger og er et spørsmål om formålstjenlighet (Frisch, 1995).¹ I rammeverket til Frisch er «sak» dermed nært knyttet opp mot det objektive, mens «vurdering» er relatert til det normative eller verdiladede (Thalberg, 2000). Men Frisch var også klar på at verdimeslige vurderinger påvirker valg av forutsetninger for vitenskapelige analyser (Thalberg, 2000), noe som har spesielt stor betydning for (samfunns) økonomifaget fordi skalaen over mulige forutsetninger, ifølge Frisch (1995), er spesielt vid innen dette faget.

Som kontrast til positivistene, som ønsker en mest mulig verdifri vitenskap, er de som argumenterer for normativ vitenskap. En kjent representant for denne gruppen er den svenske økonomen og politikeren Gunnar Myrdal (1898–1987). Myrdal, som i 1974 mottok Sveriges Riksbanks pris i økonomisk vitenskap til minne om Alfred Nobel og som med boken *An American Dilemma: The Negro Problem and Modern Democracy* (Myrdal mfl., 1944) bidro til å avskaffe rase-segregering i USA (Patterson, 2001), avviste at vitenskap kan være verdifri. I *The Political Element in the Development of Economic Theory* hevdet Myrdal (1953) tvert imot at de fleste økonomer benytter verdiladede konsepter i sine

1 Dette skillet synliggjøres i kapittel 9, der Rune Elvik diskuterer måleproblemer (sak) og verdsettingsutfordringer (vurderinger) innenfor konteksten av trafikksikkerhet.

analyser, og han skrev senere at verdipremisser er nødvendige i forskningen og at ingen studier og ingen bok kan være fri for verddivurderinger (Myrdal & Streeten, 1958).

Myrdal argumenterte for at selv om forskere hevder egen forskning er verdifri, har alle forskere noen skjulte verdier som påvirker konklusjonene de kommer frem til og dermed også implikasjonene de foreslår (Angresano, 1997). Som eksempel på hvordan mer eller mindre skjulte verdier har påvirket forskeres anbefalinger til beslutningstakere, brukte Myrdal nyklassiske økonomers anbefalinger til myndighetene i utviklingsland om å fremme frihandel og ha begrenset offentlig innblanding i økonomien. Disse anbefalingene var, ifølge Myrdal, sterkt påvirket av verdier i nyklassisk økonomisk teori.

For å unngå problemer som følge av forskeres skjulte verdier mente Myrdal at forskere bør anerkjenne at økonomifaget er en moralsk vitenskap og eksplisitt redegjøre for verdiene som deres normative anbefalinger er basert på (Angresano, 1997). Dette synet fremkommer tydelig i boken *Objectivity in Social Research*, der Myrdal skriver at forskning alltid er basert på moralske og politiske vurderinger, og at forskeren bør være forpliktet til å redegjøre eksplisitt for disse (Myrdal, 1969). Ved å være åpen om verdiene egen forskning bygger på, åpner man opp for kritikk, noe som er essensielt for vitenskapelig utvikling (Myrdal & Streeten, 1958).

En annen økonom som mente verdifri forskning er umulig, var Kenneth Boulding (1910–1993). I *American Economic Review* argumenterte han mot den på tiden populære antakelsen om at «... science has achieved its triumph precisely because it has escaped the swaddling clothes of moral judgment and has only been able to take off into the vast universe of the 'is' by escaping from the treacherous launching pad of the 'ought'» (Boulding, 1969, s. 1). Verdifri forskning er ifølge Boulding umulig fordi alle, også forskere, er del av en kultur, og alle kulturer har et felles verdisett (Boulding, 1969). Videre hevdet Boulding at en kultur for vitenskap kun oppstår i samfunn som vektlegger sannhet, nysgjerrighet, kvantifisering, nøyaktig observasjon, eksperimenter og objektivitet. I samfunn som ikke vektlegger disse verdiene, har det ikke vokst frem noen vitenskapskultur, selv om andre forutsetninger for slik utvikling er til stede (Boulding, 1969).

2.3 VERDIMESSIGE VURDERINGERS INNVIRKNING PÅ ET FORSKNINGSPROSJEKT

Vi har ovenfor sett at det er ulike oppfatninger om hvilken rolle verdier har (og bør ha) i forskning. I denne seksjonen relateres diskusjonen fra *Ulike syn på verdiers rolle i økonomifaget* til forskningsprosjektet «Determinants affecting ferry

users' waiting time at ferry terminals» (Hanssen mfl., 2019), som presenteres kort nedenfor. Deretter drøftes hvordan to beslutninger relatert til prosjektet kan ha blitt påvirket av verdimeslige vurderinger; valg av forskningsspørsmål og om studiens hypoteser skulle verifiseres eller falsifiseres.

2.3.1 BESKRIVELSE AV ET FORSKNINGSPROSJEKT

Norge har en lang kyst med mange fjorder og bebodde øyer. Reisende som krysser fjordene eller reiser ut til disse øyene, benytter ofte ferjer, noe som gjør ferjene til en sentral del av norsk transportinfrastruktur. Ferjenes betydning illustreres også av at de i 2018 fraktet 42,6 mill. passasjerer (inkl. fører) og 21,2 mill. kjøretøy (Statens vegvesen, 2019). Når i tillegg reisendes tidskostnad per tidsenhet er høyere når de venter på et transportmiddel enn når de befinner seg om bord på transportmiddelet (Small, 2012), er det ikke rart at det stadig kommer ønsker om tiltak som kan redusere ventetiden på ferjeleiene.

For å kunne iverksette tiltak som reduserer ventetiden, er det behov for kunnskap om hvordan ulike faktorer påvirker ventetiden. Faktorer det er rimelig å anta påvirker ventetiden, inkluderer reisendes inntekt og lengden på tidsintervallet mellom hver avgang (headway). I tillegg ble det i forskningsprosjektet «Determinants affecting ferry users' waiting time at ferry terminals» besluttet å kartlegge eventuelle forskjeller mellom menn og kvinner når det kommer til hvor lenge de venter på ferjeleiet. For å identifisere hvordan ulike faktorer påvirker ferjereisendes ventetid ble 11 000 svar på en spørreundersøkelse blant reisende på de 16 ferjesambandene med størst trafikk i Norge, analysert.

Tre av studiens sentrale funn er: 1) Reisende med høy inntekt venter noe kortere tid enn reisende med lav inntekt. 2) Sammenhengen mellom ventetid og headway er konkavt stigende. 3) Menn venter noe lenger enn kvinner på ferjeleiet. Disse tre funnene beskrives mer detaljert nedenfor.

Når det gjelder sammenhengen mellom inntekt og ventetid, var utgangspunktet at det er en positiv sammenheng mellom inntekt og reisendes tidskostnad per tidsenhet (Gunn, 2008). Det er derfor rimelig å anta at reisende med høy inntekt har sterkere insentiv til å redusere reisetiden enn de med lav inntekt, og at de derfor planlegger reisen sin mer grundig ved blant annet å studere ferjenes rutetabeller nøye før sin reise. Det var derfor i tråd med forventningene da analysen viste at ventetiden for reisende med en årsinntekt over 500 000 kr er 43 sekunder kortere enn for reisende med lavere inntekt.

Utgangspunktet når det gjelder sammenhengen mellom ventetid og headway, var den rimelige antakelsen at gjennomsnittlig ventetid øker når headway øker, uavhengig av hvor ofte ferjen i utgangspunktet går. Samtidig er det også rimelig å anta at andelen reisende som gransker rutetabellen, og planlegger sin

reise ut fra denne, er høyere på samband med få daglige avganger og dermed lang tid mellom hver avgang. Det var derfor i tråd med forventningene da analyseresultatene viste en konkavt stigende sammenheng mellom ventetid og headway, det vil si at den marginale effekten på ventetid av økende headway er avtakende.

For sammenhengen mellom kjønn og ventetid var det vanskelig å utvikle en klar forventning om hvorvidt menn har kortere eller lengre ventetid enn kvinner. Hvis man aksepterer at kvinner er mer risikoavers enn menn (Eckel & Grossman, 2008), og derfor vektlegger sterkere enn menn å nå planlagt avgang, vil det trekke i retning av lengre ventetid for kvinner enn menn. Samtidig vil kvinners høyere risikoaversjon kunne føre til at de studerer rutetabellen grundigere enn menn og derfor får kortere ventetid enn menn som kanskje i større grad ankommer ferjeleiet tilfeldig. Analyseresultatene indikerer at den siste effekten er sterkest da menn typisk venter om lag ett minutt lenger på ferjeleiet enn kvinner.

Før prosjekt som «Determinants affecting ferry users' waiting time at ferry terminals» påbegynnes, må en rekke beslutninger fattes. Disse beslutningene vil i ulik grad kunne påvirkes av verdimesige vurderinger. Nedenfor diskuteres hvordan verdier kan ha påvirket at et forskningsspørsmål om sammenhengen mellom kjønn og ventetid ble inkludert i studien, og beslutningen knyttet til om studiens hypoteser skulle søkes verifisert eller forkastet.

2.3.2 VERDIER OG VALG AV FORSKNINGSSPØRSMÅL

Formålet med det aktuelle forskningsprosjektet var å avdekke hvordan ulike faktorer påvirker ventetid på ferjeleiet, og et av forskningsspørsmålene som ble besvart, var «Hvordan er sammenhengen mellom kjønn og ventetid på ferjeleiet?». Det var, som nevnt i *Beskrivelse av et forskningsprosjekt*, vanskelig å utarbeide en entydig hypotese om sammenhengen mellom kjønn og ventetid, noe som isolert sett kunne tale mot å inkludere kjønn som egen forklaringsvariabel i den endelige modellen. Når den allikevel ble inkludert, er det derfor relevant å drøfte om årsaken er verdimesige vurderinger.

Utgangspunktet for drøftelsen er at verdier er det enkeltpersoner, grupper eller samfunn ser på som verdifulle eller viktige mål som påvirker adferd (de Vries & Petersen, 2009), og det er derfor relevant å kartlegge om sentrale premissleverandører for forskningen gir uttrykk for en verdsetting av kjønnsfokus i forskningen. Disse premissleverandørene befinner seg på ulike nivå fra det overnasjonale, via det nasjonale og ned til den enkelte forskningsinstitusjon. På overnasjonalt nivå er De forente nasjoner (FN) og Den europeiske union (EU) sentrale aktører, på nasjonalt nivå er Norges forskningsråd en sentral premiss-

leverandør og for forfatterne bak studien vil arbeidsgiveren Nord universitet også kunne være en sentral premissleverandør.

På overnasjonalt nivå er det flere vedtak og dokumenter som synliggjør et ønske om kjønnsfokus i samfunnsutviklingen. I 2015 vedtok blant annet FNs medlemsland 17 mål for bærekraftig utvikling frem mot 2030, hvorav mål 5 er likestilling mellom kjønnene. Norge er som medlem forpliktet til å nå FNs bærekraftmål. I tillegg regnes FN for å være verdenssamfunnets viktigste normgivende arena (se for eksempel NOU 2017), noe som innebærer at FNs bærekraftmål vil kunne påvirke hva de som finansierer forskning, forskningsinstitusjonene og den enkelte forsker, opplever er viktige mål, og slik kunne påvirke deres adferd. Når det gjelder EU, så har de i kjernedokumentene til sitt rammeprogram for forskning og innovasjon (Horisont 2020) tatt med at kjønnsdimensjonen skal integreres i forskning og innovasjon (European Commission, 2013), noe som skyldes at EU anser at kjønnsdimensjonen er essensiell for fremragende forskning (Advisory Group for Gender, 2016).

En sentral premissgiver for forskningen i Norge er Forskningsrådet, som, på vegne av regjeringen, investerer 10 milliarder kroner årlig i forsknings- og innovasjonsprosesser (Forskningsrådet, 2019a). I likhet med det EU gjør gjennom Horisont 2020-programmet, så vektlegger også Forskningsrådet kjønnsperspektiv i forskning. I Forskningsrådets policy for kjønnsbalanse og kjønnsperspektiver i forskning og innovasjon står det blant annet at de har som ambisjon at det i all forskning finansiert av Forskningsrådet skal være et kjønnsperspektiv (Forskningsrådet, 2019b). Det må bemerkes at både EU og Forskningsrådet understreker at kjønnsperspektiv kun er påkrevet innen forskning der et slikt perspektiv er relevant. For det aktuelle forskningsprosjektet er det da interessant å bemerke «at kjønnsperspektiver er relevant i transportforskning» (Korsvik & Rustad, 2018, s. 35).

Ut over at personalpolitikken ved Nord universitet skal ha likestilling som mål (Nord universitet, 2017), er det vanskelig å finne dokumenter som viser at Nord verdsetter kjønnsperspektiv i forskning ved institusjonen. Allikevel vil institusjonens vektlegging av at ansatte søker forskningsmidler fra Horisont 2020-programmet og Forskningsrådet (Nord universitet, 2017) innebære at ansatte indirekte bør hensynte kjønnsperspektiv i sin forskning gitt at disse aktørene gir et konkurransefortrinn til prosjektsøknader som har integrert kjønnsperspektiv i sin forskning (Korsvik & Rustad, 2018).

Basert på denne gjennomgangen kan det ikke utelukkes at beslutningen om å inkludere et forskningsspørsmål relatert til sammenhengen mellom kjønn og ventetid på ferjeleiet var påvirket av det som FN, EU, Forskningsrådet og arbeidsgiveren Nord universitet anser for å være viktige og verdifulle mål.

2.3.3 VERDIER OG HVORVIDT HYPOTESENE SKULLE FORKASTES ELLER VERIFISERES

Hypotesetesting dreier seg om å teste hvorvidt vi kan konkludere at en sammenheng funnet i data fra et utvalg, også eksisterer i hele populasjonen (Hensher mfl., 2005), noe som leder til spørsmålet om forskere kan konkludere, basert på data fra et utvalg, at en hypotese er sann. Motstridende svar er blitt foreslått av logiske positivister og av filosofen Karl Popper. De logiske positivistene, representert ved Wienerkretsen, var av den oppfatning at et vitenskapelig utsagn måtte finnes å være sant eller usant ved enten å analysere innholdet i påstanden eller ved teste påstanden empirisk (Gilje & Grimen, 1993). De logiske positivistene var tilhengere av verifikasjonsprinsippet, som sier at en meningsfull setning må være empirisk verifiserbar (Corvi, 1996), noe som innebærer at en påstand som ikke kan verifiseres empirisk, regnes som meningsløs. Bruken av verifikasjonsprinsippet til å skille vitenskapelige fra ikke-vitenskapelige utsagn ble kraftig kritisert av Karl Popper, som argumenterte for at en påstand kun er vitenskapelig dersom den, i prinsippet, er falsifiserbar (Gilje & Grimen, 1993). Det vil si at det må være mulig å motbevise en vitenskapelig påstand.

Forskningsprosjektet søkte å verifisere hypotesen om at ventetiden på ferjeleiet øker konkavt med headway, noe som strider imot manges anbefalinger (Hensher mfl., 2005; Knoke mfl., 2002) og den tilsynelatende logikken i Karl Popper sin påstand at uansett hvor mange hvite svaner man observerer, kan man ikke sikkert konkludere at alle svaner er hvite (Popper & Notturmo, 1994). Når hypotesen allikevel ble forsøkt verifisert, skyldes det hovedsakelig at verifisering er mer vanlig enn falsifisering innenfor fagfeltet. Dette innebærer at beslutningen om verifisering ble fattet på grunnlag av hva som anses for å være den riktige måten å teste hypotesen på i det miljø studiens forskere er del av, noe som innebærer at det var en verdimessig vurdering.

2.4 MULIGHETEN FOR VERDIFRI FORSKNING

I dette kapitlet er muligheten for verdifri forskning blitt relatert til et forskningsprosjekt som hadde til formål å identifisere i hvilken grad ulike faktorer påvirker hvor lenge ferjereisende må vente på ferjeterminalen.

Foran har vi sett indikasjoner på at valg av forskningsspørsmål og hvorvidt hypotesene skulle verifiseres eller falsifiseres, var påvirket av verdimessige vurderinger. Verdiers innvirkning på forskningsprosjektet skyldes blant annet at prosjektmedlemmene er del av en «økonomkultur». Medlemmene av denne kulturen har noen felles verdier, både når det gjelder hvilke forskningsspørsmål som anses for å være relevante for fagfeltet, og som det derfor er verdt å bruke menneskelige og monetære ressurser på, og når det gjelder hvilken fremgangs-

måte, dvs. metoder, forskere bør benytte. Her kan også nevnes at både Pareto- og Kaldor-Hicks-kriteriet, som begge er standard normative begreper innen velferdsteorien (se for eksempel Riis & Moen, 2017), utgjorde sentrale deler av fundamentet for studiens design.

Forskere som ønsker å bli publisert i fagfelleverderte tidsskrift, må tilfredsstillende bestemme krav til egenskaper, kvaliteter og adferd som forventes i deres forskningskultur. Disse kravene må aksepteres, verdsettes og kopieres av de som ønsker å få sine artikler publisert. For å aksepteres som medlem av et forskersamfunn, dersom slikt medlemskap defineres som å få sin forskning publisert i fagfelleverderte vitenskapelige tidsskrift, må en derfor tilfredsstillende kravene i den aktuelle forskningskulturen. Dette innebærer at dersom forskning defineres som det som publiseres i fagfelleverderte vitenskapelige tidsskrift, er verdifri forskning umulig.

Muligheten for verdifri forskning ble, som tidligere nevnt, også avvist av Gunnar Myrdal, som mente forskere må redegjøre eksplisitt for hvilke verdier deres forskning bygger på (Myrdal, 1969). Dette er i tråd med den generelle utviklingen som går i retning av åpenhet relatert til forskning og de resultat forskningen kommer frem til, men et krav om eksplisitt åpenhet relatert til de verdier egen forskning er basert på, kan synes ekstremt. Disse verdiene vil ofte være en integrert del av et fagfelt, noe som innebærer at de som følger den løpende debatt i et vitenskapelig tidsskrift, eller fagfelt, kan forventes å vite hvilke verdier som utgjør fundamentet til det enkelte forskningsfelt. Det kan derfor argumenteres for at forskere kun må redegjøre eksplisitt for verdiene egen forskning er basert på, i tilfeller der disse bryter med verdiene som dominerer forskningsfeltet der forskeren ønsker å få sin forskning publisert.

Samtidig vil behovet for å redegjøre for verdiene egen forskning er basert på, være viktigere når man kommuniserer med allmennheten via for eksempel populærvitenskapelige artikler i aviser eller tidsskrift, eller i radio- eller fjernsynsintervju. Dette fordi det publikum man når via slike kanaler, i mindre grad kjenner forskningskulturen, med tilhørende verdier. Slik åpenhet kan naturlig nok være vanskelig å få til for en forsker all den tid mediene foretrekker korte og konsise svar uten for mye utbrodering omkring fundamentet og premissene for forskningen. Dette kan være en medvirkende årsak til at mange forskere nøler med å promotere egen forskning via mediene.

REFERANSER

Advisory Group for Gender (2016). *For a Better Integration of the Gender Dimension in the Horizon 2020 Work Programme 2018–2020*. Brussel: Advisory Group for Gender.

- Alvey, J.E. (2000). An introduction to economics as a moral science. *International Journal of Social Economics*, 27(12), 1231–1252.
- Angresano, J. (1997). *The Political Economy of Gunnar Myrdal. An Institutional Basis for the Transformation Problem*. Cheltenham, UK: Edward Elgar.
- Aristoteles & Thomson, J.A.K. (1955). *Ethica Nicomachea*. Harmondsworth, UK: Penguin.
- Black, M. (1964). The gap between «is» and «should». *The Philosophical Review*, 73(2), 165–181.
- Boulding, K.E. (1969). Economics as a moral science. *The American Economic Review*, 59(1), 1–12.
- Corvi, R. (1996). *Introduction to the Thought of Karl Popper*. London: Routledge.
- de Vries, B.J.M. & Petersen, A.C. (2009). Conceptualizing sustainable development. An assessment methodology connecting values, knowledge, worldviews and scenarios. *Ecological Economics*, 68(4), 1006–1019.
- Eckel, C.C. & Grossman, P.J. (2008). Men, women and risk aversion. Experimental evidence. I: C. Plott & V. Smith (red.), *Handbook of Experimental Economics Results* (s. 1061–1073). New York: Elsevier.
- European Commission (2013). *Fact Sheet. Gender Equality in Horizon 2020*. Brussel.
- Forskningsrådet (2019a). *Hva gjør Forskningsrådet?* Oslo: Forskningsrådet.
- Forskningsrådet (2019b). *Policy for kjønnsbalanse og kjønnsperspektiver i forskning og innovasjon*. Oslo: Forskningsrådet.
- Friedman, M. (1953). *Essays in Positive Economics*. Chicago: University of Chicago Press.
- Frisch, R. (1995). *Troen på nøkken*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gilje, N. & Grimen, H. (1993). *Samfunnsvitenskapenes forutsetninger*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gunn, H.F. (2008). An introduction to the valuation of travel time-savings and losses. I: D.A. Hensher & K.J. Button (red.), *Handbook of Transport Modelling*. Amsterdam: Elsevier.
- Halvorsen, K. (1993). *Å forske på samfunnet*. Oslo: Bedriftsøkonomenes forlag.
- Hanssen, T.E.S., Jørgensen, F. & Larsen, B. (2019). Determinants affecting ferry users' waiting time at ferry terminals. *Transportation*. doi:10.1007/s11116-019-09979-5.
- Hensher, D.A., Rose, J.M. & Greene, W.H. (2005). *Applied Choice Analysis. A Primer*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hume, D. (2009). *En avhandling om menneskets natur. Et forsøk på å anvende den eksperimentelle metode på moralske emner*. Oslo: Bokklubben.
- Keynes, J.N. (1999). *The Scope and Method of Political Economy*. Kitchener, Ontario: Batoche.

- King, J.E. (2002). *A History of Post Keynesian Economics since 1936*. Cheltenham, UK: Edward Elgar.
- Knoke, D., Borhnstedt, G.W. & Mee, A.P. (2002). *Statistics for Social Data Analysis*. Itasca, IL: Peacock.
- Korsvik, T.R. & Rustad, L.M. (2018). *Hva er kjønnsperspektiver i forskning? Eksempler fra tværfaglige forskningsområder*. Lysaker: Kilden.
- Lindbeck, A. (1992). *Nobel Lectures in Economic Sciences 1969–1980*. Singapore: World Scientific Publishing Company.
- Myrdal, G. (1953). *The Political Element in the Development of Economic Theory*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Myrdal, G. (1969). *Objectivity in Social Research*. New York: Pantheon Books.
- Myrdal, G., Rose, A.M. & Sterner, R. (1944). *An American Dilemma. The Negro Problem and Modern Democracy*. New York: Harper & Brothers.
- Myrdal, G. & Streeten, P. (1958). *Value in Social Theory. A Selection of Essays on Methodology*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Nord universitet (2017). *Strategi 2020. Nord universitetets visjon, faglige styrke og profil*. Bodø.
- NOU (2017). *Hav i utenriks- og utviklingspolitikken*. Oslo: Utenriksdepartementet.
- OECD (1994). *The Measurement of Scientific and Technical Activities*. Paris: OECD Publishing.
- Patterson, J.T. (2001). *Brown v. Board of Education. A Civil Rights Milestone and Its Troubled Legacy*. New York: Oxford University Press.
- Popper, K.R. & Notturmo, M.A. (1994). *The Myth of the Framework. In Defence of Science and Rationality*. London: Routledge.
- Riis, C. & Moen, E.R. (2017). *Moderne mikroøkonomi*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Robbins, L.R. (1932). *An Essay on the Nature & Significance of Economic Science*. London: Macmillan.
- Salkever, S.G. (1980). «Cool reflexion» and the criticism of values. Is, ought, and objectivity in Hume's social science. *The American Political Science Review*, 74(1), 70–77.
- Skousen, M. (2007). *The Big Three in Economics: Adam Smith, Karl Marx, and John Maynard Keynes*. Armonk, NY: M.E. Sharpe.
- Small, K.A. (2012). Valuation of travel time. *Economics of Transportation*, 1(1–2), 2–14.
- Smith, A. & Haakonssen, K. (2002). *The Theory of Moral Sentiments*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Statens vegvesen (2019). *Ferjedatabanken*. Hentet fra <http://fdb.triona.no/>

- Thalberg, B. (2000). Kapittel 3 Lærere og miljø i Frederiksgate. *Norsk Økonomisk Tidsskrift*, Spesialnummer om Leif Johansen (1930–1982).
- Weber, M. (1949). *The Methodology of the Social Sciences*. Glencoe, IL: The Free Press.
- Weber, M., Kalberg, S. & Weber, M. (2005). *Max Weber. Readings and Commentary on Modernity*. Malden, MA: Blackwell.
- Wringe, C. (1998). Reasons, values and community in moral education. *British Journal of Educational Studies*, 46(3), 278–288.